

СКЛАДНІСТЬ НАВЧАЛЬНИХ ТЕКСТІВ ДЛЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ДАНІ ВІТЧИЗНЯНИХ І ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Валентина Мартиненко, к.пед.н.

Інститут педагогіки НАПН України

м. Київ, Україна

Важливість і необхідність визначення і врахування оптимальної складності навчальних текстів в освітньому процесі особливої актуальності набуває у молодшому шкільному віці. У цей період відбувається становлення й розвиток повноцінної навички читання учнів, має місце функціональна незрілість окремих пізнавальних процесів дітей, механізмів зорового сприймання, недостатній рівень словникового запасу, фонових знань та ін.

Між тим, коли ми пропонуємо школяреві складний для нього текст, його спроби зрозуміти його залишаються безуспішними, він зникає до механічного заучування (Гудзик, 2000).

Актуальність означеної проблеми посилюється також у зв'язку з тим, що протягом тривалого часу у світі спостерігається помітна тенденція ускладнення змісту і структури навчальних текстів: складнішими стали синтаксичні одиниці, збільшилися кількість нових понять і термінів, обсяг інформації, необхідних для осмислення й інтерпретації учнями. Почасти навчальні тексти не відповідають віковим і психологічним особливостям дітей.

Зазначені та інші чинники негативно позначаються на якісних характеристиках читацької діяльності учнів. Про це свідчать результати низки українських та зарубіжних дослідників. Проведені вітчизняні моніторингові дослідження тенденцій розвитку читацької компетентності випускників початкової школи у 2018, 2021 рр. проілюстрували ознаки падіння у них базових показників читацької грамотності. У звіті про результати другого циклу загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти» зазначено, що рівень читацької компетентності випускників початкової школи за відповідний період знизився. Особливий акцент автори звіту зробили на від'ємних якісних показниках у роботі учнів з інформаційними текстами (Звіт про результати ..., 2021, с. 117).

Порівняльний аналіз дослідження ефективності читання сучасних дітей США і їх однолітків за попередні роки показав, що за останні 50 років якісні характеристики навички читання погіршились (Spichtig et al, 2016).

Проблема дослідження складності, доступності текстів, їх відповідності/невідповідності віковим та психологічним особливостям школярів, рекомендації щодо врахування у навчальній літературі оптимальних параметрів складності відображена у роботах науковців, присвячених педагогічним та психологічним аспектам критеріїв оцінювання читабельності текстів та методики їх застосування до україномовних текстів (Огірко & Партико, 2020); психолого-педагогічній характеристиці змісту навчальних текстів, творів дитячої літератури, їх розуміння учнями (Вернигора, 2014; Ігнатенко, 2001; Чепелева, 2015).

Автори робіт з українського підручникотворення значну увагу зосереджували на взаємозв'язках, взаємозалежностях складності текстів і їх повноцінного розуміння молодшими школярами (Гнатюк, 2012; Кодлюк, 2006, 2022; Савченко, 2017, 2020; Харламова, 2021).

До прикладу, завідувачка відділу навчальної літератури Українського інституту розвитку освіти Т. Харламова зробила такі невтішні висновки за результатами експертизи українських підручників НУШ 2015–2017 рр.: «За показниками «складність тексту» багато підручників мають такий результат: учень 1–3 класу може усвідомити текст тільки на 30%. Складність тексту не відповідає віковим особливостям дітей» (НУШ, 2021а).

Для вивчення й аналізу складності тексту європейськими освітніми стандартами використовуються три базові чинники: кількісно-якісні об'єктивні параметри текстів в аспекті їх генерації, а також індивідуальний рівень підготовки читачів (Fisher et al, 2012).

Кількісно-якісні показники складності текстів включають загальну кількість слів у тексті, середню довжину речень, яка вимірюється кількістю слів або символів; довжину слів у реченнях, яка вимірюється кількістю складів і літер; кількість складносурядних і складнопідрядних речень; розмаїтість, частотність, абстрактність лексики, наявність вживання у тексті складних лексем із збігом трьох, а подекуди і чотирьох приголосних, зв'язність та ін.

Найбільш значущими параметрами під час оцінки складності тексту більшість дослідників вважають значення середньої довжини речень, а також середньої довжини слова.

В українській науковій літературі визначення оптимальних кількісних показників щодо лінгвістичної складності тексту представлено досить строкато. Вітчизняна дослідниця Я. Кодлюк, спираючись на результати психолого-педагогічних досліджень, наводить такі нормативні показники засвоєння молодшими школярами нових понять за один урок – 7–2 елементів (Кодлюк, 2022). Я. Прихода дотримується думки, що у 3 класі кількість нових слів на сторінку не повинно бути більше 5, а в 4 класі – 7–8 слів (Прихода, 2021). Неоднозначними є висновки фахівців і щодо кількісних показників довжини речень і довжини слів. Беззаперечними є твердження вітчизняних лінгвістів про те, що чим довші речення і чим більше довгих слів вони мають у своєму складі, тим важче читати текст. Короткі речення забезпечують чіткість і зрозумілість формулювань (Кузьмич, 2012; Партико, 1995).

Більшість українських і зарубіжних науковців щодо оптимальності цього параметру складності тексту спираються на відомий закон американського психолога Дж. Міллера. Відповідно до нього, людина може утримати у своїй короткочасній пам'яті лише 7 ± 2 елементів. Якщо їх більше, мозок буде перевантажений. Вітчизняний дослідник П. Селігей, підтримуючи такий висновок, вважає, що середня довжина речення (або його підрядних чи сурядних частин) має принаймні наближатися до цієї величини, адже, коли читач доходить до його кінця, він повинен пам'ятати, з чого воно починалося (Селігей, 2016). Польський учений Ст. Гайда (1990) дотримується думки, що довжина простих речень у наукових текстах може доходити до 10–15 слів (без службових частин мови – 8–12 слів).

Середні оптимальні кількісні показники довжини речення для молодших школярів у науковій літературі також різняться. Так, автор робіт з оптимізації різних параметрів складності навчальних текстів Я. Мікк вважає оптимальною довжину речень у текстах для учнів початкових класів 6–8 повнозначних частин мови. Українські фахівчині Прихода, Павлик та Лисогор (2021) у своїх рекомендаціях наводять такі кількісні показники: «для дітей 6–7 років: оптимальна довжина речення має складатися із 6–7 слів, для школярів 8–14 років цей показник може досягати 10–15 слів» (НУШ, 2021b), а за твердженням Я. Приходи – «навіть до 20–25» (Прихода, 2021). Стосовно довжини слова у контексті його читабельності, у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі більшістю дослідників для флективних мов визначено трискладове. Довші слова

почасти виявляються незнайомими дітям, а відтак ускладнюють процеси розуміння змісту тексту.

Коли у тексті відсоток таких слів значний, легким і простим цей текст назвати важко, особливо, коли до довгих слів додаються складні і довгі речення, незнайомі, а також важковимовні слова, маловживана лексика і т. ін. До прикладу, у проаналізованих нами 24 уривках з художніх та інформаційних текстів обсягом 160–175 слів у вітчизняних чинних підручниках читання для 3–4 класів, питома вага довжини слів, які перевищували оптимальні значення, варіювалася в різних уривках у діапазоні від 10% до 30%.

Отже, врахування різних параметрів та оцінка складності текстів для молодших школярів є однією з важливих проблем у контексті забезпечення досягнення рівня грамотності дітей, необхідного для сучасної глобальної епохи цифрових технологій.

Ключові слова: кількісні показники складності, молодші школярі, навчальні тексти, складність тексту.

Література

- Бичко, Г., Терещенко, В., Горох, В., Мазорчук, М., Лісова, Т., & Вакуленко, Т. (2022). Звіт про результати другого циклу загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти». Частина I. Що знають і вміють випускники початкової школи та як змінилася ситуація за три роки. Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 189.
- НУШ. (2021а, 6 січня). *Через складність багатьох підручників НУШ учні можуть засвоїти їх лише на 30%*. Веб-ресурс НУШ. <https://nus.org.ua>.
- НУШ. (2021б, 21 грудня). *Якими мають бути тексти в підручниках, аби учні їх легко сприймали й розуміли*. <https://nus.org.ua>.
- Кодлюк, Я., & Одинцова, Г. (2022). Формування у молодших школярів усвідомленого читання засобами навчальних текстів підручника. Слово. Стратегії. Інновації. Тернопіль : Осадца Ю. В., 6–62.
- Прихода, Я. (2021). *Мовна культура в підручниках*. Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Селігей, П. О. (2016). *Український науковий текст: проблеми комунікативної повноцінності та стильової досконалості* [Автореф. дис. доктора філолог. наук. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України].

Fisher, D., Frey, N., & Lapp, D. (2012). *Text complexity: Raising rigor in reading*. Newark, DE: International Reading Association.

Spichtig, A., N., Hiebert, E. H., Vorstius, C., Pascoe, J., P., Pearson, P. D., & Radach, R. (2016). The Decline of Comprehension-Based Silent Reading Efficiency in the United States: A Comparison of Current Data with Performance in 1960. *Reading Research Quarterly*, 51(2), 239–259.

ІНТЕГРАЦІЯ ВИХОВНИХ ЗУСИЛЬ СІМ'Ї, ШКОЛИ І ГРОМАДИ В ДЕРЖАВНІЙ ПОЛІТИЦІ США

Артем Мікаєлян

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

Інтеграція виховних зусиль сім'ї, школи і громади в державній політиці США є важливим аспектом розвитку суспільства та формування цінностей у молодого покоління. Державна політика США спрямовує свої зусилля на підтримку і посилення співпраці між цими трьома структурами з метою забезпечення високої якості освіти та повноцінного розвитку дітей і молоді.

Сім'я, школа і громада виконують важливі ролі в процесі виховання та навчання дітей. Сім'я є першим і найважливішим оточенням, де формуються основні цінності, ідеали і соціальні навички. Школа забезпечує освітній процес, де діти отримують знання, розвиваються та навчаються спілкуватися і співпрацювати з іншими. Громада, в свою чергу, створює умови для соціального взаємодії, розвитку громадського духу та відчуття приналежності до спільноти.

Державна політика США сприяє співпраці між сім'єю, школою і громадою шляхом розробки та впровадження програм, законів та ініціатив, які сприяють взаємодії цих структур. Наприклад, уряд забезпечує фінансову підтримку шкіл і програм, які сприяють залученню батьків до освітнього процесу, організації спільних заходів із родинами, підтримці батьківських